

Profesorė Irena Regina Merkienė: mokslininkė ir mokytoja

Pažymėdami profesorės Irenos Reginos Merkienės jubiliejų, sulaukėme gerų žinių. Vos po kelių dienų – vasario 23-iąją už mokslo darbus jai buvo įteiktas Lietuvos katalikų mokslų akademijos akademikės diplomai. 2007 metų kovo 2 dieną už 1971–2005 m. atliktų darbų ciklą „Lietuvių etninės kultūros tipologiniai arealai ir regioninio tapatumo išraiška (XVI a. antroji pusė – XX a.)“ jai buvo įteikta 2006 m. Lietuvos mokslo premija. Lietuvos Respublikos vyriausybės rūmuose mokslininkei buvo suteikta garbė pasakyti kalbą visų 2006 metų Mokslo premijų laureatų vardu. Todėl svetingoje Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros centro pastogėje paminėjome net kelias progas, o iškilmingam renginiui prasidėjus, mus pasitiko dar viena gera žinia – dar dažais kvepiantis etnografiniams tyrimams skirtas I. R. Merkienės sudarytas metodinis leidinys. Todėl su visais keturiais įvykiais nuoširdžiai sveikiname iškilų etnologę.

„Etnologija yra mano gyvenimas.“ Šiuos žodžius galėtų ištarti ne vienas mokslui atsidavęs vidurinėsios ar vyresnėsios kartos etnologas, visą savo kūrybinį gyvenimą skyręs šiam mokslui. Tačiau sunku surasti šiai bendruomenei priklausantį žmogų, gyvenantį ne tik mokslinių idėjų akademiniame pasaulyje, bet ir atkakliai besiveržiantį už jo ribų. Sukaupę patirtį dalinantį jaunajam

etnografui, dalyvaujanti karpinių parodose, galų gale Trijų karalių personažų kaukėmis pasidabinanti Lietuvos istorijos institute. Habilituotos daktarės, profesorės, akademikės statusas Irenai Reginai Merkienei netrukdo kaip su lygiu bendrauti su penkiolikamečiu moksleiviu, po sunkios ekspedicijos dienos organizuoti ratelius, vakarais pasakoti šiurpius nutikimus apie vauduoklius. Savo energija ji užburia kitus, gebėjimas akimirksniu pavirsti mergaite, mergina padeda ne tik organizuoti ar atlikti lauko tyrimus, nusimesti sunkios dienos našta, bet ir iškiepyti meilę etninei kultūrai, etnologijai. Pagalvojus... ir mane šios profesorės Irenos Reginos Merkienės savybės paskatino imtis jaunimo kultūros tyrimų, išmokti nusileisti į jauno žmogaus pasaulį ir klaidžioti po jo labirintus drauge su juo... Tačiau straipsnio skaitytojas, be abejo, tikisi profesorės mokslinės veiklos apžvalgos. Tai yra sunkus uždavinys.

Nėra lengva atskleisti profesorės Irenos Reginos Merkienės mokslinio gyvenimo kelią. Neišsenkanti jubiliatės energija lėmė mokslinių interesų gausą ir daugelį etnologijos mokslo plėtrai reikšmingų darbų. Net ir paviršutiniškai jų analizei vargu ar užtektų šio mokslinio leidinio puslapių. Šiuo metu profesorės mokslinių kraitį sudaro gausybė darbų. Šešios monografijos, beveik šimtas mokslinių straipsnių prestižiniuose leidiniuose, keturi metodinių priemonių rinkiniai, daugiau negu 30 pranešimų tarptautinėse konferencijose Estijoje, Moldavijoje, Suomijoje, Armėnijoje, Latvijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Vokietijoje ir kitur, ekspedicijų metu Lietuvoje, Latvijoje, Lenkijoje, Baltarusijoje užrašyta apie 15 000 lapų informacijos (apie miesto tipo ir kaimo gyvenviečių architektūrą, gyventojų maistą, audinius, mezginius, gyvulių ūkį, šeimos sudėtį ir struktūrą, papročius, tikėjimus ir kt.), sukurtos etnologų mokyklos Lietuvos istorijos institute, Vytauto Didžiojo universitete – tai tik nedidelę profesorės mokslinės ir pedagoginės veiklos dalį apibūdinanti statistika, toli gražu negalinti atskleisti indėlio į Lietuvos etnologijos, kartu humanitarinių bei socialinių mokslų raidą. Ji dėjo daug pastangų, kad etnologija nusimestų pagalbines istorijos mokslų disciplinos skraistę ir taptų nepriklausomu mokslu, turinčiu atskirą doktorantūrą ir vietą humanitarinių bei socialinių mokslų klasifikacinėje sistemoje. Kaip susiformavo iškili mokslininkė?

Irena Regina Tamošiūnaitė gimė 1937 m. vasario 14 dieną Kaune, Uršulės ir Vinco Tamošiūnų šeimoje. Vartant iškilių etnologų biografijas, įstringa faktas, kad ji, kiek kitaip negu dauguma garsių etnologų, gimė mieste. Kas paskatino meilę etninei kultūrai, pastūmėjo imtis etnologinių tyrimų? Matyt, tolesniam asmenybės formavimuisi buvo reikšmingas faktas, kad vasaras ji praleisdavo Klanguose (netoli Veliuonos) pas mamos seserį Liudoviką Jokubauskienę. Miestelio kultūrinė aplinka, tėvelio ir dėdės Petro Jokubausko sekamos nuostabios stebuklinės pasakos bei baugios mitologinės saktės jau nuo

vaikystės formavo lakią mergaitės vaizduotę, įžiebė meilę ir pagarbą praeičiai – savybes, kurios tokios svarbios etninės kultūros tyrinėtojo darbui.

Atverskime vieną iš išsamiausių „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje *Veliuona* išspausdintų studijų, daugiau negu 120 puslapių apimties jubiliatės darbą „Kultūrinio teritorinio tapatumo išraiška ir tradicijų pavidalai kaimo gyvenime (XIX a. antroji – XX a. pirmoji pusė)“, išspausdintą Veliunos valsčiui skirtoje knygoje. Labai palankiai etnologų, istorikų ir kitų humanitarinių bei socialinių mokslų atstovų įvertintoje studijoje aprėptas žmogaus santykis su aplinka, santuoka ir šeimos santykiai, kaimai ir sodybos, socialiniai ūkio valdymo aspektai, techninio patyrimo raida, buitinės tekstilės formos ir funkcijos, drabužiai. Daromos motyvuotos ir

I. R. Tamošiūnaitė. 1956 m.

originalios išvados, kad Veliunos gyventojų tapatumas reiškėsi gamybos ir vartojimo srityse, per tradicijos tęstinumą tam tikrose amžiaus grupėse. Senoji karta kas kartą tapdavo istorinės etninės kultūros perėmėja ir tęsėja bei tradicijos perdavėja, jaunoji – inovacijų diegėja tradicijose ir jų pernešėja iš vienos į kitą. Kultūrinis tapatumas tradicinių ir inovacinių kultūros pavidalų vartojimo požiūriu kiekvienu konkrečiu atveju būdavo tik dalinis ir nuolat kintantis visuomenės bruožas. Kaip parašytas šis darbas? Šaltinių apžvalgoje įrašyti žodžiai: „Čia visų pirma remiuosi artimųjų, seniai pažįstamų žmonių suteikta informacija bei daug kartų girdėtais pasakojimais apie tuos pačius įvykius, daiktus ir darbus...“ Klangių gyventojų Uršulės Tamošiūnaitės, Liudovikos Jokubauskienės, Petro Jokubausko pasakojimai buvo užrašyti 1958, 1963–1965, 1975–1976 m., daliai užrašų pasimetus, „teko pasikliauti ir savo atmintimi bei patikslinti ilgamečiais kasdienio Klangių ir šventinio Veliunos gyvenimo stebėjimais...“ Taigi vasaros šioje vietovėje iš dalies buvo mokslininkės kūrybinio darbo laboratorija ir įkvėpimo šaltinis. Postūmį mokslininkės darbui, be abejo, davė ir ketveriais metais vyresnis brolis (vėliau irgi dirbęs Lietuvos istorijos institute), būsimasis humanitarinių mokslų daktaras Mindaugas Tamošiūnas. Jubiliatė, būdama iš prigimties smalsi ir žingeidi moksleivė, be vargo susidorojusi su pamokomis, nuolat smalsaudavo, ką skaito Mindaugas. Ją ypač žavėjo *Iliada*, *Odisėja*, visuotinė literatūra. Kad nesusipainiotų klaidžioje graikų dievų

Ekspedicija. Iš kairės M. Miliuvienė, A. Vyšniauskaitė, I. R. Merkienė (Tamošiūnaitė), J. Navickaitė, S. Ikamas, K. Zimblytė. 1959

sistemoje, mergaitė netgi išsirašydavo jų vardus, nurodydama, kokias funkcijas jie atlieka, juos lygino. Jos bendraamžiai tokios galimybės jau nebeturėjo. Po kelerių metų sovietinė cenzūra visuotinę literatūrą tiesiog išbraukė iš mokymo programų.

Sekdama brolio Mindaugo Tamošiūno pėdomis, žingeidi mergina pravėrė Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto vartus. Jau čia atsiskleidė pašaukimas etnologijai. Pranės Dundulienės, Broniaus Dundulio, Juozo Jurginio, Vacio Miliaus, Adolfo Tautavičiaus paskaitos subrandino vaikiškas svajones. Dar studijų metais pradėta ir mokslinė veikla. Atlikusi lauko tyrimus Veliuonoje, ji 1958 m. mokslinio personalo ir studentų mokslinėje konferencijoje perskaitė pranešimą „Petro Cvirkos gimtosios apylinkės etnografiniai bruožai“. 1959 m. dėstytojui Vaciiui Miliui tarpininkaujant, ji jau dalyvavo Lietuvos istorijos instituto etnografinėje ekspedicijoje, o lauko tyrimų duomenis panaudojo diplominiame darbe. Gabi ir perspektyvi studentė dar studijų metais pakvičiama dirbti laborante į Lietuvos MA Istorijos instituto Archeologijos ir etnografijos skyrių. Atsivėrė dar platesni vartai į mokslo ir žinių pasaulį.

Apgynusi diplominį darbą „Žemaičių liaudies tekstilė XIX a. antroje – XX a. pirmojoje pusėje“, jubiliatė 1960 m. sėkmingai baigė Vilniaus universitetą ir pasiliko dirbti Lietuvos MA Istorijos instituto Archeologijos ir etnografijos

skyriuje. Nuo 1961 m. gabi laborantė tampa jaunesniąja moksline bendradarbe (nuo 1983 m. – vyresnioji, nuo 1993 m. – vyriausioji mokslinė darbuotoja). 1962 m. ji ėmėsi daugiatautės Grigiškių miesto tipo gyvenvietės darbininkų buities ir kultūros tyrimų. SSSR ir visoje Rytų Europoje tai buvo nauja tyrimų sritis. Pasirinkti tyrimai liudijo iš kaimo kilusių darbininkų geografinę kilmę, šeimos struktūrą, etninę orientaciją ir 1925–1965 m. įvykusius medžiaginės kultūros formų pokyčius naujojoje kultūrinėje terpėje.

Nors pradėjusi tyrimus ji sukūrė šeimą (vyras – taip pat garsus mokslininkas, istorikas akademikas, profesorius, habilituotas daktaras Vytautas Merkys) ir susilaukė sūnaus, darbšti etnologė jau 1966 m. Istorijos institute apgynė disertaciją istorijos mokslų kandidato laipsniui gauti „Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra 1925–1965 metais“ (nostrifikuota kaip humanitarinių mokslų daktaro disertacija). Jos vertę ir autorės mokslinę kvalifikaciją liudija net šeši šia tema paskelbti straipsniai prestižiniuose „Mokslo Akademijos darbuose“: Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (1. Kadrių formavimasis, jų kilmė ir sudėtis; 2. Šeimos sudėtis ir organizacija; 3. Maistas; 4. Gyvenamieji namai; 5. Butų interjeras; 6. Drabužiai) (1965–1967). Kaip rodo vien disertacijos temų išdėstymas, darbas apima įvairias kultūros sritis nebrėžiant takoskyros tarp materialaus ir socialinio jų aspektų.

Disertacijai pasirinkta lokalaus tyrimo metodika, kartu ir neišsenkanti jubilatės energija, idėjų gausa lėmė platų I. R. Merkienės interesų spektrą. Per kelerius metus pasirodo straipsniai apie linamynio talkas, bitininkystę, anketos, skirtos rinkti medžiagą apie traukiamąją jėgą, pastatus gyvuliams laikyti, gyvulininkystę, vasaros virtuves. Kita vertus, kompaktiškoje vietovėje atliekama išsami kultūros reiškinių analizė jau netenkino mokslininkės. Naujų idėjų įgyvendinimui reikėjo platesnės geografinės erdvės, naujų patyrimų. „Grigiškių laboratorija“ buvo šuolis į daugelį sričių apimančius arealinius tyrinėjimus visoje Lietuvoje, Baltarusijoje, Latvijoje, Lenkijoje, vėliau leidusius įvertinti mokslininkės darbus kaip teorinius, kartu paremtus itin išsamiais asmeniniais etnografiniais lauko ir archyviniais (siekiančiais net XVI a.) tyrimais.

1966 m. ji įsitraukė į vieną reikšmingiausių Lietuvos etnologijos projektų. Pradėta rinkti medžiaga Pabaltijo žemdirbystės ir architektūros etnografiniams atlasams rengti. Manau, šie tyrimai ir lėmė tolesnes profesorės mokslinės veiklos gaires, dabartinį jos požiūrį į etnologiją ir leido suformuoti atskirą mokyklą.

Savarankiško mokslinio kelio pradžioje daugiausia dėmesio skirta gyvulininkystės tyrinėjimams. Praplečiant Lietuvos istorijos institute vykdytą programą „Lietuvių valstiečių materialinės kultūros raida“, pradėtas tyrinėti dvaro ir kaimo kultūros santykis. I. R. Merkienė pirmoji iš Lietuvos etnologų plačiai

naudojosi ir XVI–XIX a. archyviniais šaltiniais. Išnagrinėta XVI–XX a. gyvulių skaičiaus ir bandos sudėties dinamika bei jai įtaką dariusių veiksnių kompleksas Lietuvoje, sudarytos gyvulininkystės inventoriaus, pastatų, pieno ir mėsos produktų konservavimo būdų klasifikacijos, tipologinės sistemos, nustatyta tipų ir variantų genezė, paplitimo arealai bei jų analogijos gretimose tautose. Tokia tyrimo kryptis sudarė galimybę išskirti istoriškai susiklosčiusių etnografinių gyvulių ūkio sričių – Žemaitijos, Suvalkijos, Centrinės Lietuvos (Pienionių ir Upytės pavietai) ir rytinės Lietuvos pakraščio, XIX a. priklausiusio Vilniaus gubernijai, – esminius bruožus. Sukaupta gausi medžiaga, analitinio mąstymo savybės leido etnologei teoriškai apmąstyti etninės kultūros procesus, modeliuoti jos kaitos dėsnį. Sudarytas vertikaliai, horizontaliai ir trajektoriškai sklindančios gamybinės patirties elementų perimamumo ir tipologinių arealų susidarymo to paties ūkinio kultūrinio tipo mikroaplinkoje ir makroaplinkoje (teritorijoje) modelis. Darbo rezultatai buvo paskelbti 1979 m. išleistoje didelėje studijoje „Gyvulininkystės inventorių Lietuvoje XIX–XX amžiuje“ (R. Merkienė, V. Milius, *Žemės ūkio inventorių, serija „Iš lietuvių kultūros istorijos“*, t. 10), 1989 m. publikuotoje monografijoje *Gyvulių ūkis Lietuvoje XVI a. – XX a. pirmojoje pusėje: etninės patirties ištakos* (serija „Iš lietuvių kultūros istorijos“, t. 14), bendrame su garsiu estų etnologu Antsu Viiresu straipsnyje Pabaltijo istoriniame-etnografiniame atlase *Žemdirbystė ir* straipsniuose Lietuvos ir užsienio (rusų, anglų, vengrų kalbomis) recenzuojamuose mokslo leidiniuose. Paminėtina straipsnių serija „Tvirtų raida Lietuvoje XVI–XVII a. (1. Terminija ir tvirtų genezės tyrinėjimai), (2. Namas ir jo ūkinis panaudojimas)“ (1976), studijos: „Lietuvos valstiečių tvirtų jungimo su kitomis patalpomis raida 1872–1940 m.“ (1971), „Lietuvos valstiečių 1861–1940 m. tvirtų tipai“ (1973), „Valstiečių tvirtai ir jų tipų paplitimas Lietuvoje 1861–1940 m.“ (1973), „Tvirtų plano raida Lietuvoje kapitalizmo laikotarpiu (1861–1940 m.)“ (1975), „Gyvulininkystės inventorių Lietuvoje ir Vakarų Baltarusijoje (XIX a. pab. – XX a.): tipologinės paralelės“ (1980), „Gyvulininkystės pastatų evoliucija Lietuvoje XVI–XX amžiuje“ (1981), „Gyvulininkystės produktai ir jų laikymas Lietuvoje XVI a. – XVIII a. I pusėje“ (1983) ir kiti. Šių darbų pagrindu 1993 m. VDU ir LII sudarytame habilitaciniame komitete apginta humanitarinių mokslų etnologijos habilitacinė disertacija „Gyvulių ūkis XVI–XX a.: etninės patirties ištakos“. Tai pirmoji habilitacinė etnologinė disertacija nepriklausomoje Lietuvoje.

Kita profesorės nagrinėta sritis – papročių bei tikėjimų sandaros ir simbolikos studijos. Jos pagrįstos gausiais Lietuvoje ir kitose šalyse atliktais lauko tyrimais. Nagrinėjamos temos apima kalendorinių, agrarinių, bendruomeninių ir net gyvenimo ciklo papročių sritis. Paminėtini straipsniai ir studijos: „Kalendoriniai papročiai Vakarų ir Pietų Lietuvoje: etninės kultūros bendrybės ir

Istorijos instituto Etnografijos skyrius. Pirmoje eilėje iš kairės J. Morkūnienė, I. R. Merkienė, A. Vyšniauskaitė, V. Morkūnas, V. Kulikauskienė, V. Milius. Antroje eilėje iš kairės S. Gutautas, R. Paukštytė, L. Kazlauskienė, P. Kalnius, M. Miliuvienė, R. Butvilienė, J. Mardosa. 1984

savitumai“ (1997), „Atmosferos „valdymo“ būdai Lietuvoje XX a. pirmojoje pusėje: etnokultūrinio tapatumo savybės“ (1999), „Papročiai ir laiko dimensijos“ (1999), „Velykiniai pavasario ženklai: Baltijos regiono kultūra XX amžiuje“ (1999), „Augalai XX a. lietuvių pasaulėjautoje: realija simbolių sistemoje“ (1999), „Apaštalo Andriejaus šventės papročių savitumai. Baltų ir slavų merginų iniciacijų XIX a. – XX a. pirmojoje pusėje pėdsakais“ (2001), „Vėlės XX a. pabaigos pasaulėjautoje (Pietryčių Latvijos lietuvių memoratai)“ (2002), „Tarpusavio pagalba ir išsipareigojimai XX a. Lietuvos kaimo bendruomenėje“ (2002). Šie tyrimai apima etnografijos ir folkloro duomenimis pagrįstą kaimo dvasinės kultūros pragmatinę struktūrinę analizę, ieškoma realijų paplitimo, funkcijos ir jų suvokimo ištakų. Ūkinių ir kalendorinių papročių bei tikėjimų tyrimuose atskleisti lietuvių etninėje kultūroje per pasaulio pažinimą ir jo siedinimą su metafiziniais reiškiniiais lygiagrečiai funkcionuojantys ir susipinantys krikščioniškos, parakrikščioniškos ir ūkinės kilmės klodai. Realijų arealai susieti su administraciniu teritoriniu suskirstymu, etniniais kultūriniais ryšiais, lietuvių

ir kitų tautų etniniu kultūros paveldu, žemėnauda, švietimu ir konfesinės raiškos aplinkybėmis, o tradicijų tęstinumas ir transformacija – su pasaulėjauta, realiųjų funkcionalumu ir kalendoriaus dimensijų aktualumu amžiaus grupėms.

Dar viena profesorės Merkienės tyrimų sritis – kultūros tapatumo universalių savybių ir lokalinės specifikos analizė. Etninės kultūros tapatumas, jos universalios savybės ir lokalinė specifika nagrinėta ieškant atsakymo, kokia yra tautos kultūros sandara, kaip reiškėsi lietuvių kultūros etniškumas ir tautiškas besikeičiant politinei ir religinei situacijai, kaip jis atsiskleidė vyrų ir moterų darbinėje veikloje, lokalinėje ir regiono buityje, meno kūryboje, asmeniniuose išgyvenimuose. Tyrimai paremti visoje Lietuvoje ir lietuvių etninėje teritorijoje vykdytais etnografiniais lauko tyrimais ir paskelbti monografijose: *Lietuvininkų pirštinės: lokalinė kultūra Europos kontekste* (1998), *Kultūrinio teritorinio tapatumo išraiška ir tradicijų pavidalai kaimo gyvenime (XIX a. antroji – XX a. pirmoji pusė)* (2001), *Asmeniškai išgyventas etninis kultūrinis patyrimas naratyve: Pranas Virakas apie Seredžiaus apylinkes (XIX a. pabaiga – XX a. 6-as dešimtmetis)* (2003), *Pietryčių Latvijos lietuviai: tapatumo išraiška, etninės kultūros orientacijos* (2005); studijose: „Kultūrų sąveikos ir tautinis tapatumas Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos kaime (XIX a. pab. – XX a. pirmoji pusė)“ (1997), „Vilnijos liaudies kultūra XX a. pirmojoje pusėje“ (1998), „Latvijos lietuviai etninėje ir kultūrinėje konvergencijoje“ (2001), „Punsko ir Seinų krašto lietuvių Kūčios etnokultūriniame kontekste“ (2006), ir straipsniuose: „Tautos kultūros sandara“ (1990), „Kultūra: jos etniškumas ir tautiškas“ (1990, liet. ir rus.), „Etninė kultūra ir lietuviybės simboliai“ (1994), „Dzūkų ūkio inventorių (XIX a. pab. – XX a. I pusė)“ (1987), „Baltieji mezininkai Lietuvoje XIX a. pab. – XX a., jų raštai ir panaudojimas“ (1994) ir kituose.

Tačiau moksliniai tyrimai nėra vienintelė profesorės Irenos Reginos Merkienės, kaip mokslininkės, darbo sritis. 1983 m. ji buvo paskirta Lietuvos mokslų akademijos Baltų etnogenezės komisijos sekretore ir prisidėjo prie 3 konferencijų organizavimo ir jų medžiagos išleidimo (1981, 1985, 1997), tačiau kur kas daugiau jėgų atėmė administracinis darbas. 1991 m. jubiliatė tapo Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus vedėja. Jos rūpesčiu skyrius pagal europinę mokslų klasifikaciją buvo pervadintas Etnologijos skyriumi. Ji vadovavo skyriui iki 1997 m. Jos iniciatyva buvo sukurta pirmoji etnologinių monografijų ir didelių studijų serija „Lietuvos etnologija“ (1996–2002). Profesorės redaguojami išėjo 9 tomai. Nemažai širdies įdėta redaguojant etnografinių tyrinėjimų tomus, žurnalų „Lituanistica“, „Pro Ethnologija“ (Estija) ir kitus begalinius mokslinės organizacijos darbus.

Tačiau mokslininko portretas neatsiejamas nuo pedagoginės veiklos – pamainos ruošimo ir tolesnių mokslo kryptų formavimo. Ypač didelę paramą

jubiliatė suteikė atsikuriančiam Vytauto Didžiojo universitetui. Profesorė svariai prisidėjo prie „Etnologijos ir folkloristikos“ katedros kūrimo Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete. Taip buvo padėti pamatai etnologijos mokslui Kaune. Čia 1991–1992 m. ji dirbo dėstytoja, 1992–1993 m. – docente, 1993–1994 m. ėjo profesorės pareigas, o 1995 m. jai buvo suteiktas profesorės mokslo vardas. Profesorė parengė ir skaitė kursus bakalaurams ir magistrantams: „Etnologijos kryptys ir metodai“, „Europos kalendoriniai papročiai“, „Pabaltijo verslai“, „Lietuvos etnografijos įvadas“, „Lietuvių dvasinė kultūra“, „Lietuvos etnografija: visuomenė ir kultūra“, „Etnografinės medžiagos rinkimo pagrindai“. I. R. Merkienė skaitė kursus ir doktorantams. Doktorantai gerai įvertino 45 valandų kursus „Lietuvių kalendoriniai papročiai“, „Etnologijos teorija ir istorija“, teiktas konsultacijas iš kursų „Etnologijos teorija ir metodologija“, „Etninis ir kultūrinis tapatumas“. Jai vadovaujant, sėkmingai apgintos Žilvyčio Šaknio, Vidos Savoniakaitės, Arūno Vaicekausko, Irmos Ši-diškienės, Astos Venskienės, Ingos Nėnienės, Dovilės Kulakauskienės daktaro disertacijos. Taip pat ji buvo daktaro disertacijų komitetų narė, oponentė, prof. Vacio Miliaus, prof. Romualdo Apanavičiaus, prof. Alfonso Motuzos habilitacinių komitetų narė. Dėstydamą Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetuose, ji vadovavo ir bakalauro bei magistro darbų gynimui.

1993–1996 m. mokslininkė buvo LII ir VDU Etnologijos krypties doktorantūros studijų ir habilitacijos komisijos narė (1996–1997 m. – pirmininkė), LII ir VDU Istorijos krypties doktorantūros studijų ir habilitacijos komisijos narė, 1998–2003 m. LII ir VDU Humanitarinių mokslų Etnologijos krypties habilitacijos komisijos pirmininkė ir Etnologijos krypties doktorantūros studijų komisijos pirmininko pavaduotoja.

Etnologijos mokslo plėtrą profesorė skatina ir kitomis kryptimis. Nuo 2005 m. ji yra prie Lietuvos Respublikos Seimo veikiančios Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja, daug dėmesio skiria švietimo ir mokslo reikalams. Pavyzdžiui, vien per 2006 m. ji vadovavo dviem – švietimo ir mokslo bei regionų plėtros – laikinosiems ekspertų grupėms, atliko Etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje koncepcijos projekto ekspertizę, vertino XIX Nacionalinėje jaunųjų kraštotyrininkų konferencijoje eksponuotus kraštotyros darbus. Taip pat ji yra Etninės kultūros globos tarybos informacinio leidinio „Etninė kultūra“ redakcinės kolegijos narė.

Labai daug jos nuopelnų gali nurodyti ir „Lietuvos valsčių“ seriją publikuojanti „Versmės“ leidykla. Tačiau jubiliatė prie šio Lietuvos valsčių kultūrinio sąjūdžio prisideda ne tik teoriniais, kultūros kitimo dinamiką analizuojančiais darbais, bet yra ir viena iš jo organizatorių. Ji yra ne tik vienos iš

monografijų (*Valkininkai*) sudarytoja, bet ir monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos pirmininkė.

Didžiulius jubiliatės nuopelnus etnologijos mokslui liudija ir aktyvi mokslo populiarinimo veikla. Tai ne tik gausūs straipsniai periodinėje spaudoje, paskaitos radijo ir televizijos laidose. I. R. Merkienė yra pirmosios Lietuvoje Etnografų mokyklos prie Lietuvos istorijos instituto ir Jaunimo turizmo stoties (nuo 1988 m.) steigėja, organizatorė ir vadovė. Dabar jubiliatė nuoširdžiai ir pasiaukojamai dirba jau su septintąja jaunųjų etnografų laida. Daug triūso atima ne tik paskaitos, bet ir mokomųjų ekspedicijų organizavimas, lektorių paieška, rašto darbų analizė. Nemažai jos moksleivių pasirinko etnologijos istorijos, lietuvių kalbos ir kitų humanitarinių mokslų studijas aukštosiose mokyklose. Profesorės rūpesčiu buvo parengta netgi metodinė medžiaga – trys etnografinių klausimų rinkiniai: „Kaimo gyvenvietė ir papročiai“ (1989), „Lietuvos kaimo papročiai“ (1989) ir „Kaimo papročiai ir žinija“ (1991). 2007 m. pasirodė dar vienas, kur kas didesnės apimties etnografinių klausimų rinkinys „Šiokiadienių ir šventadienių etnografija. Etnografinių duomenų rinkimo pagrindai“, skirtas tiek moksleivių, tiek ir suaugusiųjų kraštotyrininkų etnografiniams tyrimams.

Etnologė taip pat yra viena iš Lietuvos mokslų akademijos folklorinio ansamblio „Dijūta“ kūrėjų ir aktyvių dalyvių. Konsultacijų pas kolegas, įtemto darbo rankraštynuose, muziejaus fonduose, bibliotekose rezultatas buvo tas, kad I. R. Merkienė pirmoji Lietuvoje sukūrė autentiškus drabužių modelius, rūpinosi jų gamyba. Profesorės rūpesčiu kiekvienas ansamblietis pasipuošė savo arba tėvų gimtosiose apylinkėse dėvėtais rūbais. Ši įgyvendinta idėja Lietuvoje – pirmoji. Anksčiau rengtasi vienodais vieno regiono arba keliems etniniams regionams būdingais rūbais, ne tiek kreipta dėmesio į jų autentiškumą. 1999 m. už iniciatyvą kuriant Lietuvos mokslų akademijos ansamblių „Dijūta“ ir nuoširdų kūrybinį darbą jubiliatei buvo įteiktas Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo padėkos raštas. Taip pat I. R. Merkienė suteikė mokslinę paramą ir Termoizoliacijos instituto folkloriniam ansambliui.

Profesorė yra ir karpinių puoselėtoja. Nuo 1981 m. yra aktyvi Lietuvos tautodailininkų sąjungos (buvusios Liaudies meno draugijos) narė, nuo 1987 m. – Vilniaus bendrijos karpytojų ir grafikų sekcijos pirmininkė. Dalyvavo respublikinėse ir tarptautinėse parodose (pavyzdžiui, Pasaulio popieriaus karpiniai'89, Pasaulio popieriaus karpiniai'94) Lietuvoje ir kitose šalyse, prisidėjo organizuojant Vilniaus bendrijos karpinių parodą Lenkijos lietuviams Punske. 1987 m. ji surengė pirmąją personalinę popieriaus karpinių ir tapybos parodą. Taip pat tyrinėta ir popieriaus karpinių istorija (pavyzdžiui, straipsnis „Popieriaus karpiniai Lietuvoje“, 1995, „Ornamento motyvų raida“, 2006), jos

karpiniais iliustruotos knygos. 2005 m. jai suteiktas meno kūrėjo statusas. 2006 m. Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos konferencijos nutarimu jai buvo suteiktas Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos Garbės nario vardas.

Tačiau mokslininkės pareigos turi būti derinamos su šeimos gyvenimu. Net ir tokioje šeimoje, kurioje gyvena du žymūs mokslininkai, be mokslinių diskusijų, be abejo, yra ir buitis. Nesibaigiančios etnografinės ekspedicijos, konferencijos, skubūs, naktimis rašomi darbai, be abejo, neužgožia žmonos, motinos rūpesčių. Tačiau, nors tokiose šeimose iškyla laisvalaikio problemų, čia vyrauja tarpusavio supratimo dvasia. Kitaip gal ir nebūtų daugelio etnologijos ir istorijos mokslus nuspalvinančių reikšmingų darbų... Sūnus Algimantas sėkmingai baigė Vilniaus universiteto Fizikos fakultetą, vaikaiš Andrius – Viršuliškių gimnazijos abiturientas, vaikaiš Ieva – šeštos klasės moksleivė.

O kiek dar daug nepamintų pomėgių, atliktų darbų... Sunku patikėti, kad juos nuveikė vienas žmogus. Palinkėkime, kad jubiliatė būtų tokia energinga ir ateityje ir išsipildytų jos siekiai, lūkesčiai, svajonės.

Žilvytis Šaknys

